

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

**TÜRK
HAMER**

**2. ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜR EVRENİNDE ALEVİLİK ve
BEKTAŞILIK BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİ KİTABI**

1. CİLT

Editörler

Dr. Filiz KILIÇ
Tuncay BÜLBÜL

17-18-19 Ekim 2007

ANKARA

TÜRK HABER HAMER

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları

ISBN: 978-975-507-220-3

Araştırma Dizisi: 5

**2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni
Bildiri Kitabı**

17-18-19 Ekim 2007

•
**Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli
Araştırma Merkezi Adına**

Yayın Sahibinin Adı / Owner

Prof. Dr. Kadri YAMAÇ
(Gazi Üniversitesi Rektörü)

•
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / General Manager
Prof. Dr. Filiz KILIÇ

•
Yayın İdare Merkezi Adresi / The Address of Publishment Centre
Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi
Gazi Üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Araştırma Merkezleri Binası, Nu: 11
06502 Teknikokullar / ANKARA

•
Yayın İdare Merkezi Telefonu / The Telephone of Publishment Centre
0 312. 222 70 16

•
Belge Geçer / Fax
0 312. 222 70 16

•
Elektronik Posta / E-mail
hbektasdergi@gazi.edu.tr
Web: www.hbektas.gazi.edu.tr

•
Basımcının Adı / The Name of the Publisher
Grafiker
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

•
Basımcının İşyeri Adresi / Office Address of Publisher
1. Cadde 33. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi) Balgat / ANKARA

•
Basımcının Telefon Numarası / The Phone Number of The Publisher
0 312. 284 16 39 (pbx)

•
Basım Tarihi ve Basım Yeri / The Publishment Date and Place
15.10.2007

Grafiker Ofset: 0 312. 384 00 18

La'lizâde Abdülbâki Efendi ve Menâkıbname

La'lizâde Abdülbâki Efendi and His Menâkıbname

Ayşe YÜCEL ÇETİN*

ÖZET

Menâkıb yahut menâkıbnâmelerin esasını kerametler oluşturur. Tarikat şeyhlerinin, velilerinin hayatlarını halk muhayyilesine göre olağanüstülüklerle anlatır. Bu eserler ayrıca o toplulukların psikolojik ve sosyolojik yönünü yansıtması bakımından da önem arz ederler.

XVIII. yüzyılda La'lizâde Abdülbâki Efendi tarafından kaleme alınan "Sergüzeşt" ya da "Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye" adlı eser Bayramî Melâmîlerin tarikat silsilesini vermektedir. Şeyhlerin hayat hikâyeleri yanı sıra dönemin din tarihi, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında da önemli bilgiler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Menâkıbnâme, Sergüzeşt, Melâmî, Keramet.

ABSTRACT

Menâkıbs or menâkıbnâmes are based on the miracles. They tell the stories of sheikhes and conservators with extraordinaries according to society's mentality. These works are important for the reflecting of society's psychological and sociological aspects.

"Sergüzeşt" or "Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye" was written by La'lizâde Abdülbâki Efendi in XVIII. century gives knowledge about series of dervish order of Bayramî Melâmîler. It doesn't only give the life of dervishes it also gives knowledge about the history of religion, social and economic structure of period.

Key words: Menâkıbnâme, Sergüzeşt, Melâmî, Miracle.

Övünülecek güzel iş, hareket ve davranış anlamına gelen menkabe teriminin çoğulu menâkıbdır. Bu anlamda IX. yüzyıldan itibaren kaleme alınan ve derlenen hadis külliyatlarında Hz. Muhammed'in ashabının faziletlerini içeren bölümler için kullanılmıştır (Şahin, 2004: 112; Ocak, 1997: 27). Tasavvufun İslam dünyasında yayılmasıyla menkabe veya menâkıb, sufilerin hikmetli sözleri ve olağanüstülüklerini karşılayan terim olarak karşılık bulmuştur. XI. yy'dan itibaren ta-

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

rikat pirlilerinin kerametlerini anlatan eserlerin yazılmasıyla menâkıbnâme geleneği teşekkül etmiştir.

Menâkıb yahut menâkıbnâmelerin esasını kerametler oluşturmaktadır. Başlangıçta yalnızca tarikat pirleri için yazılmış, zamanla tarikat içindeki diğer şeyhleri ve halifeleri de içine alarak muhteva bakımından genişlemiştir.

Veli hayatta iken veya öldükten sonra kaleme alınan evliya menkabeleri, olağanüstü olayları konu edinirken yarı mukaddes, uydurmadan uzak hatta gerçek olarak kabul edilirler. Velilerin tarihi şahsiyetleri ve hayatları zamanla unutularak kerametlerle zenginleştirilmiş olanları hatırlanmış ve nakledilir olmuştur. "Şu tarihi gerçektir ki dünyanın neresinde ve hangi devirde olursa olsun, halk muhayyilesi hiçbir zaman, kendine ulaşan bir dinin resmi çerçevesi ile yetinmemiştir. Bu sebeple de daima birtakım insanüstü kuvvetlere ve bunların ortaya koyduğu hârikulâde olaylara inanma meylini olabildiğince korumuş ve bunun sonucu, o dinin resmi çerçevesine popüler mahiyette ikinci bir çerçeve eklemiştir." (Ocak, 1997: 27). Sözlü gelenek yazılı kaynaklar ve tarihi malzeme yardımı ile de oluşturulan eserler olağanüstü unsurlarla birlikte gerçek bir zemine oturtulmuştur.

Ayrıca menkabelere inanan toplulukların psikolojik ve sosyolojik yönünü yansıtması bakımından da önemli olduğunu ifade etmek gerekir. Kişilerin inandığı değerler, özlemini duyduğu toplum yapısı hatta ideal bir dünya tasavvuru menâkıbnâmelerle beslenmiş ve vücut bulmuştur.

XI. yy da kaleme alınan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Türk menâkıbnâme edebiyatının ilk örneği kabule edilir. XIII. yy'dan itibaren Anadolu'da Ahmed Yesevî, Sadreddin Konevî, Hacı Bektaş Veli, Lokman Perende, Ahi Evran, Hacim Sultan, Abdal Musa Otman Baba, Sarı Saltık, Hacı Bayram, Akşemseddin, Şeyh Şaban-ı Veli vb zikredilmesi gereken menâkıbnâmelerdir.

XVIII. yüzyılda bir tek velinin hayatı ve kerâmetlerinin yanı sıra, tarikat içindeki şeyhlerin hayat hikâyeleri, kerâmetleri ve tarikatın âdâp ve erkânını anlatan eserler oluşturulmuştur. Bunlardan biri de bizim tebliğ konumuz olan La'lizâde Abdülbâki Efendi'nin Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye adlı eseridir.

La'lizâde Abdülbâki Efendi, İstanbul'da doğdu. Babası La'lizâde Mehmed Efendi, Mesnevi Şarihi Sarı Abdullah Efendi'nin kız kardeşinin oğludur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra Mekke ve İstanbul kadısı olmuştur.

İlk eğitimini -dinî ve tasavvufî ilimler- "mürşidim" diye tanımladığı babasından alan Abdülbâki Efendi, küçük yaşlarda Mesnevi ve Füsüsü'l-hikem şerhini okudu. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra müderrislik yapmaya başladı. İstanbul'a gelen Nakşibendî şeyhi Murad Buharî'ye intisap etti. Damat Ali Paşa'ya muallimlik yaparken onun maiyetinde Mora seferine katıldı. Avusturya seferinde Ali Paşa'nın şehit düşmesiyle Abdülbâki Efendi tutuklanır, Limni'ye sürgüne

gönderilir. Şeyhi Murad Buhârî'nin ricasıyla serbest kalır ve İstanbul'a döner. Valide Sultan medresesi müderrisi olur.

Kudüs, Mısır, Mekke ve İstanbul'da kadılık yapar. Anadolu kazaskerliği verilir.

La'lizâde Abdülbâki Efendi H 1153 (1740) yılında Eyüp'te evinin yanına bir mektep ve kalenderhâne yaptırır. Hayatının son dönemlerini burada geçirir. H. 1159/1746 yılında vefat eder ve kalenderhânenin bahçesine defnedilir (Gölpınarlı, 1931: 153-155; Levend, 1984: 432; Ayni, 1986: 176).

Süleymaniye Kütüphanesi'nin Hacı Mahmud Efendi bölümü 2471 numarada kayıtlı, Ahmed b. Hüseyin tarafından H. 1173 tarihinde istinsah edilen Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye adlı eserin sonunda yer alan on beyitten oluşan Tarih-i Mersiye-i Lâ'lizâde'nin sonunda da O'nun ölüm tarihi (H.1159) olarak verilmiştir.

Hayf kim seyyid-i pirân hakâyık-ı küll-i fazl
Bağ-ı irfân vü şeref olmuşdı ma'nâda

Sırr-ı pâkından okur bülbül-i dil târihin
Gülşen-i cennete gülbin ola â'lizâde

1159

Dolayısıyla kaynakların Abdülbâki Efendi'nin ölüm tarihi hususunda hemfikir olduklarını belirtmeliyiz.

Şüphesiz hayatı incelenecek şahıslar hakkında ilk başvuracağımız, esas alacağımız kaynaklar kendi eserleridir. La'lizâde Abdülbâki Efendi'nin, dedesi Mesnevi Şarihi Sarı Abdullah Efendi'den sonra kendi zamanına kadar gelen Melâmi ricâlini Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye diğer adıyla Sergüzeşt adlı eserde vermiştir. Bu eserin Zeyl-i Meslekü'l-Uşşak bölümünden sonra kendisiyle alakalı bilgiler yer almaktadır. Lâ'lizâde hayatını anlatırken hangi şahıs ve eserlerden etkilendiğini, tarikata intisabını ve Sergüzeşt'i yazma sebeplerinden bahseder.

(376) "Zaman-ı tufûliyetden evân-ı şeyhûhete varınca evkâtım taleb-i 'ilmde güzêrân idüb 'ulûm-ı ilâhiye ve 'akliyye ve nakliye ve şer'iyyeden mâ'dâ riyâziyât ve hikemiyyât ve cüz'iyât tahsiline Tevfik-i ilahi ile sa'y u cehd ü bezl-i makdur bihasbü-el isti'dâdü'z-zâtı mukadder olan levh-i dilde zuhur itmekle kütüb-ı meşâyih-i tarikat ve risâ'il-i ehl-i muhabbet ü hakikat mütâlasına dahi nevân kudret ü kuvvet nümâyân ve ruhâniyetlerinden istimdâd istifâde-i matlub-ı dil ü cân olarak ifâze-i fehm ü iz'ân i'tâ ve ihsân buyuruldu 'âlem-i Rabbâni ve ! âmil-i Hakkâni vâsıl-ı esrâr-ı ruhani vâlidim ve mürşidim zâhiren ve bâtınan sebeb-i hayâtım Kaddesa'l-lahu sırrıhu-şerif Hazretlerinin himmet ve terbiyyetleriyle kendülerden eyyâm-ı sebâda Mesnevi-i Şerifden cild-i evvel ve Divân-ı İbn-i Fârız kırâat olunub bûy-ı güzâr-ı 'aşk ve 'izâm meşâmm câna reside olmuştur. Hen-

gâm-ı tahsilde dahi Dâvud-ı Kayseri'nin Füsüs Şerhi Mukaddimesi bir temâma ve ba'zı resâ'il-i Hâkika ve Molla Fenâri şerhiyle Miftâhü'l-gayb evâ'il-i telem-müz-i taallüm olunub 'azim-dâr-ı bekâ olunca zât-ı hayât-bahşâlarından 'ilm-i tasavvuf ta'lim kırâ'at olunub leyl ü Nehâr âdâb-ı tarikat üzere sohbet-i şeriflerinden terbiyyet buyurdılar. 'Ömrüm yigirmi sekize gelince bu ni'met ile güzârânde-i evkât oldu. (380)Fütühat-ı Mekkiyye ve Risâle-i Şeyh-i Ekber ve Miftahü'l-Gayb ve Şeyh-i Kebir ve Şüruhi ve Tefsir-i Fâtihâ ve Nefahât Hazret-i Sadr-ı sermâye-i medârim oldu. İşbu esbâb-ı mukaddemâdan âsâr-ı muhabbetü'l-lah âyine-i dilde suret-nümâ ve süluk-ı tarik-i seyri ila'l-lah matlub-ı a'lâ maksad-ı ak-sa olub müztelezzât-ı nefis ü hevâdan ictinâb ve mahv u fenâ ve vecd ü cezbe-i tahsil vü iktisâb tariki açıldı. Hakk bâtıldan seçildi el-hamdü'l-lah sümmelel-hamdü'l-lah gönlüm gözi açılıb kendümi kendim kendimde gördüm 'adem-i mahz olduğum bildim yokluk ile yokluk yoluna girdim keşf ü kerâmet istemem tasarruf kılub ne idüğün bilmem turuk-ı evliyâu'llahdan Hacı Bayrâm-ı Veli Sul-tân Hazretlerinin vâris-i sırrı Emir Sikkini fukarâsının melâmiyyuni olan meczu-bân ve kalenderâni meşreblerine tab'ıyyat ile anların, rengine boyandım ehl-i fe-nâ-yı divâne ve şeydâ bir 'abd-ı mücrim bi-nevâyim..... murâd itdim ki mu mir'âf-ı 'âlemde müşâhede itdüğüm kemâlu'l-lah ve gördüğüm envâr-ı cemâlu'l-lah dan birkaç mesâ'il-i 'ilm-i ilahi tahrir ve elsem-i tarik olan Tarikat-ı Melâmiyye ve Bayrâmiyye ve verziş-i hâcegân-ı Nakşibendiyye ezvâkını takrir ü tastir idüb Sergüzeşt nâmıylâ tesmiye eyleyim ki benden sonra gelecek fukarâya yâdigâr ve ehl-i melâmet kalenderâne ber-güzâr olub Tâlibân-u sâlikâne nasihât ve 'â kilâ n-ı 'âlimâne mir'ât-i ibret ola" (Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayrâmiyye: 37b-38a).

La'lizâde Abdülbâki Efendi'nin hayatı ile ilgili verilen bilgiler ve kendi ifadesinden çocukluktan itibaren iyi bir terbiye aldığı, Arapça ve Farsça'ya vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Eserleri ve yaptığı tercümelemler de bunun ifadesidir. Kaleme aldığı Sergüzeşt'in sonunda yer alan "Zeyl-i Meslekü'l-Uşşak" ile Onun şairlik yönünü de görüyoruz. Ayrıca kaynaklar "Yetim" mahlaslı şiirler yazdığından bahsetmektedir.

...

Yetime rahî aşkında hidayet eyle sultanum;
Dahi ruzi cezada kıl şefa'at ya Resulullah! (Gölpınarlı, 1931: 154).

...

Bu 'abd bir kusur hak-pay ehl-i irfan kim
Anın ibn-i hafididir Yetim zu karabetdir (Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayrâmiyye: 36b).

Ulema sınıfına mensup olan, Osmanlı devletinin önemli merkezlerinde uzun yıllar müderrislik ve kadılık yapan La'lizâde Abdülbâki Efendi için hayatının temelî tasavvuf olmuştur. Bunda Melami bir aile çevresinde yetişmesinin de rolü vardır. Öğrendikleri, gördükleri ve yaşadıklarını eserleriyle aktarmıştır.

Eserleri:

1. Sergüzeşt- Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye: Bayrami Melâmilerinin ortaya çıkışı, şeyhleri, biyografileri, adap ve erkânı verilmiştir. 1743 yılında kaleme alınmıştır.
2. 2. Risâle-i Mebde ve Meâd: İnsanın yaratılışı, insan-ı kâmilin sıfatları vb tasavvufi konular yer almaktadır.
3. Zeyl-i Meslekü'l-Uşşak: Sarı Abdullah Efendi'nin "Meslekü'l-Uşşak" adlı kasidesine aynı vezin ve kafiye ile eklenmiş kırkyedi beyitten oluşmaktadır. Sergüzeşt- Menâkıbnâme'nin sonunda yer almaktadır. Melâmiler tarafından kabul edilen tarikat silsilesi verilmiştir. Hz. Muhammed'den Şehit Ali Paşa'ya kadar gelen kutuplar anlatılmıştır.
4. Hediyyetü'l-Müştak: "Melekü'l- Uşşak" kasidesinin şerhidir. Limni'de sürgünde bulunduğu (1717) sırada yazılmıştır.

Ayrıca La'lizâde; Gazali'nin Kimya-yı Saadet, Abdülkerim Ceyli'nin İnsan-ı Kamil ve Hakikatü'l Yakîn, Murad Buharî'nin Risaletü'l-Muradiye, Yakub Çerhî'nin Risâle-i Ünsiyye adlı eserlerinin tercümesini yapmıştır.

La'lizâde Abdülbâki Efendi H.1153 (1743) yılında kaleme aldığı Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye yahut kendisi tarafından Sergüzeşt adıyla isimlendirilen eser Bayrami Melâmilerin tarihi, âdâp ve erkânı, şeyhleri hakkındadır.

Eser, Melâmiyyeden bahseden kısa bir girişten sonra Bayramî Melâmilerinin ortaya çıkış sebeplerini anlatır. Hamidüddin Aksarayı (Somuncu Baba)den itibaren tarikatlaşma süreci verilir. Bayramî-Melâmi kutupların biyografileri, kısa hikâyeler, telmihler araya manzum parçalar da ilave edilerek mensur olarak verilmiştir. Bahse uygun âyet ve hadislere müracaat edilmiştir.

Sergüzeşt'te 18a'dan itibaren çeşitli başlıklar altında dünyanın faniliği, kamil insanın vasıfları, nefisle mücadele vb konularda bilgiler verilmiştir.

Melâmet, kınamak, ayıplamak anlamına gelir. Tasavvufi terim olarak melâmeti ise, yaptığı iyilikleri (gösteriş olur endişesiyle) gizlemek, kötülükleri ve işlediği günahları ise (nefsiyle mücadele etmek için) açığa vurmaktır (Bolat, 2003: 15). Melâmiler bu sebeple riyadan, şekli olandan şiddetle kaçınmışlardır. Ömer Sıkkını'nin tac ve hırkayı yakması bunun işaretidir. Melâmiliğin dayandığı genel esas nefsi yenmek, ezmek, her şeyden mahrum etmektir (Doğrul, 1950: 56).

Melâmiler halkın gözünde ün ve saygınlık aramak yerine ayıplanmak, kınanmak isterler (İnalçık, 2006: 201). Melâmiliği tek bir tarikat olmaktan çok başka tarikatlara yol göstermiş bir zevk ve meşrebini adı, melâmileri de sade ve gösterişsiz yaşantı içinde çalışan, görünürde halkla, gönülde Hakk'la beraber insanlar olarak nitelendirilmiştir (Ülgener, 2006: 103).

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi Melâmiliğin temeli "riya-nefs" ile mücadeledir.

Menâkıbnâme' de tarikatın fikri yapısı, melâmilerin bireysel ve sosyal sorumlulukları dört başlık altında verilmiştir.

1. Beyân-ı Meşreb ü Revş-i Melâmiyyun: (18a-28b)

Salık, öncelikle mâsivayı gönülden çıkarmalıdır. Buna gönül paklama denir. Can u gönülden bağlanan kişi ahval ve esrarını gizler, keşf ü kerâmet istemez (Menâkıbnâme: 18a-b). Hz. Muhammed'in ahlakı ile ahlaklanmak, sıfatlarıyla sıfatlanmak, kâmil mürşidin elini tutmak gerek.

İnsan için asıl önemli olan, bunları hakikatine vurarak bilmesidir. Bu sebepten eserde gönüle fazlasıyla yer verilmiştir. Gönül Allah'ın evidir, O'nun nurundan bir emanettir (Menâkıbnâme: 26a).

2. Adâb-ı Tarikat Ehl-i Muhabbet ü Melâmet: (28b-29b)

Günahlardan tövbe ve istiğfar etmek, doğru yolu bulmak bir mürşid-i kâmil sayesinde olur. Gönlü, sözü, sohbeti muhabbet olan kişide feyz-i ilahi zuhur eder (Menâkıbnâme: 30a).

3. Keyfiyet-i Cemiyet: (30a-30b)

Hak yolunun sâlikleri, zikrullah sohbetinde dünya kelamı etmez, cümle sohbet aşk, cezbe ve muhabbete daırdır. Bu mecliste kimse birini diğerinden üstün görmez (Menâkıbnâme: 30b).

4. Kesb ü Maaş (30b-34b)

"Kazanan Allah dostudur" hadisinde olduğu gibi Tarik-i Hakk'a sülûk edenlerin menzili ya tevekkül ya da kesb ileddir (Menâkıbnâme: 30b).

Her peygamberin bir mesleği, sanatı olduğu gibi sahabede bir sanat ve kesb ile meşguldü. Sarı Abdullah Efendi, Melami için "elkasibü habibullah" gereğince helal bir kazanç lazımdır der. Melamiler, şöhretten, keramet göstermekten daima kaçınmışlardır. Halkın içinde "melâmet hırkası" ile görünürde halkla, gönülden Hakk'la beraber olmuşlardır. Gösterişsiz ve sade hayatlarında iş, güç sahibi, çalışan ve üreten insanlardır. Onlar için dünya, kaçarak, elini, eteğini çekerek, terk ederek yaşananın aksine mücadele edilen bir yerdir.

Evliya menâkıbnâmelerini, fevkâlade olaylar, gerçek dışı davranışların mübalağalı bir üslupla yanlı olarak anlatıldığı eserler olarak kabul etmek yerine tarih kaynağı ve Türk din tarihi, sosyal ve kültürel yapıyı çözümlene açısından önemli kaynaklar olarak değerlendirmeliyiz. Zira menâkıbnâmeler, hayatını anlattıkları velilerin döneminin tarihi olaylarını, şahsiyetlerini, siyasi, dini ve fikri yapıyı, kültürel hayatı da aksettirmektedirler.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız "Sergüzeşt" hem bireyin ahlaklı olmasını, sorumluluklarını benimsemesini hem de toplumda örnek insan-faydalı insan olmasını öğütlemektedir. Diğer bir yandan dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi yapısı hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır.

KAYNAKLAR

- AYNI, M.Ali. (1986). Hacı Bayram Veli. İstanbul.
- BOLAT, Ali. (2003). Melâmilik. İstanbul.
- DOĞRUL, Ömer Rıza. (1950). İslam Tarihinde İlk Melâmet. İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1931). Melâmilik ve Melâmiler. İstanbul.
- İNALCIK, Halil. (2006). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ. İstanbul.
- La'lizâde Abdülbâki Efendi. Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayramiyye, A-1409 Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi, Ankara.
- LEVEND, Ağah Sırrı. (1984). Türk Edebiyat Tarihi. Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1997). Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler. Ankara.
- ŞAHİN, Haşim. (2004). "Menâkıbnâme", İslam Ansiklopedisi, C.29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- ÜLGENER, Sabri F. (2006). Zihniyet ve Din İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı. İstanbul.